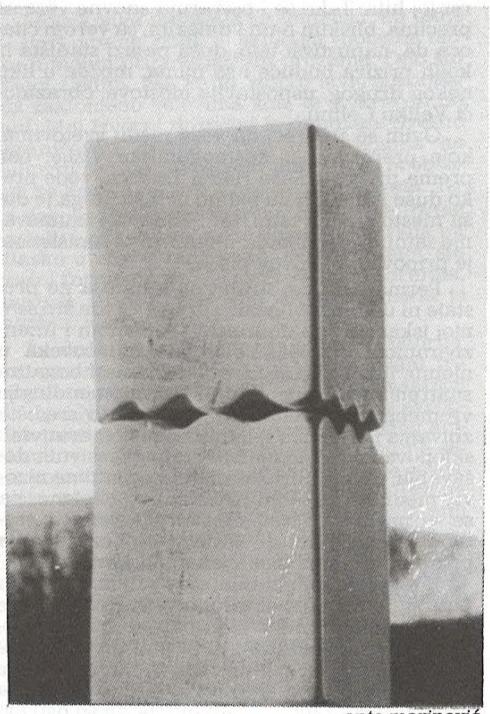

sve, u pojedinostima

saša hadži tančić

ante marinović

Oonog dana, onog kišovitog popodneva, tutnijalo je na nebu i na zemlji: ozgo ostromboljeno nebo ubilackim sjajem gromova, ozgo baterije topova raspoređenih dužnom eskadrona. Štakori su izjedali utrobu usmrđenim leševima, razvračili creva i organe. Gospode, pomiclio je oficir, zašto si mi u dušu utisnuo taj strašan prizor, o reci, zašto ih nismo prekrili crnicom, pokopali u zemlju i zaborav? Ali Gospod ništa nije čuo. Nije mu objasnio ni otkud dolazi ni kuda ide, ni iz kakve se zasede izbavio, ni zašto ga je gadenje nanošo spopalo.

Vremena su ratna, jadikovalo je, pripravan za odlazak na novi front, kao skitnica, bez kuće i ognjišta. (Setio se kuće i ognjišta, dalekih od svakog rata.) Učio se blagosti mirenja sa sudbinom. Ali se tuga u njemu nataložila. Njegov put je hrlio svim putevima, putevima svih.

Zalutalog vojnika našao je jedne večeri polusmrznutog kraj panja gde su se okupljali šumski duhovi. Pokrio ga je šinjelom koji skide sa sebe kao jedinu imovinu. Rat je zastao u bližini. Iznuren vojnik navikao na izlaganje opasnosti prihvatio je njegov osmeh, umirio njegovo nespokojstvo. Srca punog poverenja, rame uz rame, odvukli su se po blatu do najbližeg sela, prve kuće.

Potajna ukaza se crkva, osvetljena plamičkom zore. Izgledalo je, duh Božji prometnuo se u ciglu i kamen. To napušteno, beskorisno rasipano dobro pripadalo je Bogu. Gostoprимstvo im ukazaše sveci. Najpre mršav i umoran andeo.

Mala crkva, opkoljena ratom, živila je u bezmernoj pobožnosti. Obodrila im je duhove. Pomešali su prozore na freskama s krvavim slikama rata, a blagu noć s bolnim ječanjem ranjenika. Kad je baš zastudio, oficir i vojnik su se približili zarobljenoj vatri u ikonama, koja ih je blagodatno ogrejala. Ukrčeni plaman poslušno je zagrevao srca u grudima. Užasni prizori ispunili su im oči pomoćene snom: ratovale su vojske andela, oklopjene i na krilatim konjima. Jednim uhom pratili su ishod njihovog pregovora, pošto je rat suviše dugo trajao. Oni će se i nagoditi, pomislili su bunovni oficir i njegov vojnik, ali ljudi nikad neće. Decenije rata i oružanog mira podučile su ih načinu života na zemlji. Bilo kako bilo, oni su proveli zadunje godine na frontu da bi zaboravili da su živeli. Rat može da traje još godinama, da kao prišt bubri od krvi i telesa po frontovima ali oni, ako su i prekoračili prag crkve a ne ambulantu, nisu postali ni sveci ni andeli. Život im je visio o koncu, te su smrt pomerali iz dana u dan, da bi pala u vreme Božića. Ali, vreme se okovalo: dirnuto njihovim kajanjem, tri puta je moralio da počinje ispočetku.

Nasilje je nasilje, svako ubija pre nego što će biti i sâm ubijen. Sad je griza izazvala samo preziv osmeh svetaca i andela. Uzalud zvezde odražavaju njihovu sudbinu, jer ne odlučuju. Puška u vojnikovu ruci iznenada steknu dar drukčije vidljivosti: držao je krst umesto nje. Novo iskustvo se dalje sabiralo kad vojnik za oficirevim ledima ugleda pomicne senke sa zidova sišlih svetaca — promicave mrlje njihovih oker odeždi, do gležnjeva zaglibljenih u pramenje razredenog vazduha.

Okrenuo je glavu: odnekud je bila hladnoća, takav ledeni dah se oseća pri prolasku utvara. Ali iza oficirevih leda nije bilo ničeg do polumračnog i praznog zjapa crkve.

Noću je napolju naglo zamrzlo. Oficir se vratio noseći vodu u vedru. Rekao je: »I voda

vio im se lepljivo u sluhi. Samo, kukavice oni odavni više nisu bili. Sluteći šta ih čeka, unapred su prihvatali, unapred su preuzeli, unapred su istrošili sav svoj strah, s tom razlikom što njihovo skriveno mesto, zaklon, nije bio golij brežuljak, ili štit gustog šipraga, nego oltar, sveto mesto, te su čak i predvideli, ili bar možda pažljivo uzeli u obzir ovu nesvakidašnju priliku i shvatili da je i crkva ratno poprište, uprkos sigurnosti koju daje i poštovanja koje izaziva.

Razumeli su to, razumeli su da su već odavno tražili, očekivali da ih neko ubije, ali ne na frontu, uspravljene na konju, izložene hicima, u jurišu prsa u prsa. Unutrašnje potrebe za spasenjem u večnosti, u te reci upisali su tajni smisao svega spoljnog: nadali su se prilici da umru, da poginu u Božjem hramu, a po pravilima ratne službe i propisanim odredbama.

Ne ustuknuti ni pred topovskim zrnom! Biće je prilika da to reknu (ima tako izraza koji dodu u pravi čas): ne ustuknuti, dakle, okončati mirno, ravnodušno, kao da se ništa ne dešava.

U oltaru mirno smešteni kao u zemunici ili rovu, kao na sajmenom strelištu, iza plota ili grma, mislili su da će se front rasplinuti u udaljenosti i zaboravu. Na tome su zasnavali svoju pouzdanu bezbednost. Ali njegova avet živila je pritajena u dnu njihove svesti, i stalno isplivavala, najednom se zgrušavala u grubim prividima podvojenog sveta. Ako su se i ljutili na rat, budući da ih je zadržao u vojnoj službi, i da su brinuli isto tako malo o sebi kao drugi o njima, smatrali su da ih više ne vežu nikakva dužnost, ne što se tiče njih lično, nego što se tiče njihove vojničke službe, te ono što su mogli preduzeti ili ne preduzeti više nije imalo baš nikakve važnosti; oslobođeni, razrešeni vojnicih obveza od časa kada su stupili u ovo sveto mesto. Crkva je poslednja meta, cilj. S neba šapati, opomena, upozorenje, dopro je do njih kroz mutnu svetlost kišovitog popodneva (kao da je svetlost bila prljava, kao da ga je nevidljivi zrak podržao u lebdenju). Brižno i praštajuće dozvao ih je da tu ostanu.

Nije naše da odlučujemo, shvatite.

Probdevena noć vratila ih je pred ista pitanja bez odgovora. Činilo se, rasvetljavala se tajna sveta: predodredena namera pripisana je Bogu.

Za miloga Boga, pitao je oficir, šta će se promeniti kad svane?..

Negde spolja opet je prostrujoao rafal.

Čuje li, zgraujan se vojnik, nespreman da shvati ono što ih je okruživalo. Ali je i to njegovo strahovanje bilo nepotrebno. Tajni zaštitnici su se, očigledno, umešali.

Nas štitni crkva, odgovorio mu je oficir, s po-tajnim divljenjem prema zaštitnici.

Vojnik pomisli da izade, da odloži pušku i da napusti crkvu čim smrkne.

Ali ću ostati, rekao je naglas, i već je znao da je konačno odlučo da ostane.

Oficir ga je pogledao s onim uzbudenim, zamisljenim, iskrenim izrazom, kao stariji brat mladeg.

Pod okriljem oltara, izgledalo je da su udaljeni kilometrima od rata kao sopstvene nesreće. No i ovaj rafal ih je uz nemirio, upozorivši ih da su svuda izloženi opasnostima. Bili su uvereni da njegovo dejstvo zamire pred crkvom, podno njenih zidova. Osećanje sopstvenog postojanja je u njima zbog toga nekako ojačalo.

Tanušna nit upredala im je duh tajnim vezama sa crkvom. Na čudan način usmerili su razmišljanja ka Svevišnjem, osećajući u sebi blagotvornu toplinu, zajedničko svojstvo ljudi koji se posvećuju.

Aoko njih nejasni likovi svetaca, ocrtani u zdnom trajanju, naglo su prelazili sa fresaka u tajni i neotklonljiv prostor crkve.

Tako nešto njih dvojica nisu očekivali, niti su bili u stanju da kažu da li su to zamišljali ili videli. Isti prizor stalno iznova smenjivao se pred njihovim očima: kratkotrajni sjaj silaska s fresaka, a trenutak kasnije s ikona. Videli su ih u polumraku crkve s istom sigurnošću kao pri punoj dnevnoj svjetlosti. Potom su se po njima razasula polja, i vinogradi, a u obrisima onog što već nije freska, a ni ikona, ustavljalas se praznina.

Bešumno iščezavši iza crkvenih dveri, ostavili su za sobom tanušnu nit svoga postojanja.

Kao da sam otišao s njima, rekao je oficir.

Meni se pak učinilo da smo nas dvojica oni, a da se svet smanjuje i nestaje u ništa, preslikan po napuštenim površinama fresaka i ikona.

Šta uobražavaš da si, rekao je oficir. Svetac?

Zagledao ga je: zažarena lica, pokušavao je da priguši najcrnje misli koje su mu brizgale kroz glavu.

Ležimo u oltaru kao dva pokojnika, primećio je vojnik saučesnički, kao da se istovremeno izvinjava, obojici ruga. Bili su samo nejasna, nedredena hrpa udova, kože i odeeće. Zapravo se ne upitavši, nego utvrđivši u tihom čudenju, tupom, istrošenom i sasvim oslabljennom čudenju razlog ili logično objašnjenje onome što su ugledali ili onome što ih je zadesilo: dakle, nisu se pitali kako, samo su ustanovili da su sveci iščileli, a freske i ikone se ispunile novim živopisom.

Protekla je noć, pa dan, pa još jedna noć. Sve to vreme ostali su u istom položaju, u oltaru; iscrpljeni, na izmaku snaga, na granici otpornosti. Našavši se tu, jedino su mislili: Život više nije moguć.

Primali su to upravo kao sve ostalo (vazduh koji su udisali, svoj dah, činjenicu da su živi); kao sastavni deo nekog uzvišenog reda, ravnoteže ili njihovo najrečitije opovrgavanje.

Jedan drugome su izgledali mali i beznačajni. Jer, kad su konačno sve pogledali, u pojedinostima, blagi nalet neobjašnjivog strujanja vazduha najednom je titravom plamenu njihovim majušnih duša dao otežali izgled smrti.

U prirodnjoj veličini i sivozelenim uniformama, izmenili su mesta sa svecima. Kad na rednog jutrra njihov komandir stupio u crkvu, opkolivši je s jedinicom, on shvati da su momci stavili život na kocku za slobodu i opšte dobro, potajno pomislivši da će sa fresaka iščileti sami po sebi, iz prostog razloga što sve prolazi.

A kad su otišli, u crkvi je zavladala tišina višega stupnja, veličanstveno, monumentalno, samo kretanje vremena: bez početka i kraja. A nad svetim hramom izli se jednolična, beskonačna kiša i smeša sve u silovit damar, strašnu i opasnu buku koja side s neba s jezivim izgledom potopa.

SVE, U POJEDINOSTIMA

Isto to, samo malo drugačije

Kao onog sivog dana, ali još upornije i tužnije, poput krvi s odleprenih ušiju, sipila je kiša s neba, a po zemlji isti grozničav tutanj baterije topova raspoređenih dužinom eskadrona. Sa fronta odbegli oficir krčio je sebi put kroz crno blato što su ugazile gladne zveri, vrebajući ga odnekud, i ponavljao: »Gospode, pomogni! Spasi me, ili uzmi!« Nikad mu dosad nije pomogao. Kao ni otac, za života.

Ovoga puta, bio je uveren da će mu poći za rukom da se uveri da veruje.

Nebo je ozgo bilo naprsto crno od dima što se u teškim smotuljcima kololutao uvis, a oficir je samo bolno ponavljao u sebi. Gospode, ukaži mi se ovog trena, i ja ću verovati. Gospod je vascelim nebom samo gledao i nije odgovarao, a on je ponavljao: »Šta bih dao da odozgo malo pljucnem na svet... Bože dobri, da mogu i ja...«, ali Gospod ga je samo gledao i nije odgovarao.

Smrkavalo se, kad je naišao na polusmrnutog vojnika kraj panja gde se okupljaju šumski duhovi. Sam vazduh ga je, izgleda, isklesao. Nagnut nad njim, pročitao mu je na licu crni zapis sudbine. Oslonjeni jedan na drugog, obojica su zaglavili u gustu šipražaju podno stoletnog drveta, sve dok nisu osetili svetlost u grudima, te je oficir pomislio: Gospod mi se javio. Osetivši njezinu težinu, vojnik je takođe pomislio: Gospod ga je poslao da me spase.

Znali su da ih jedna svetlost greje u grudima, i da greju svet jednim grudima.

Istovremen grč, tvrd kao kašalj, odjekivao je njihovim telima, da bi prestao kad je oficir progovorio: »Pronašao sam te, jer me je vodio put do tebe.«

Ne mogući da mu odgovori, vojnik je s bolom propustio dah u pluća, onaj dah što miriše na smrt, na truljenje. Upravo je čekao da se neko pojavi (nema sumnje, misleći: mogu živeti još zakratko), onda ga je (sigurno umoran od čekanja da se neko pojavi ili da konačno umre) oficir prihvatio ali bez neke posebne zabrinutosti, jer mu je izgledao kao da se dosaduje. Možda mu je zato rekao: »Mogao bi mi bar napraviti mesto da sedнем?«, a vojnikov glas je odgovorio: »Ostani tu. Ne mogu sam!«, a oficir: »Idi u vragu! Vojnik se trudio da četvoronoške ustane, a onda je, kad se napola digao, osetio kao da mu je nebo nalođeo na leđa, a celom preletela misao kao blesak: Dobri Bože, ne mogu... ali mu je oficir odbrusio: »Samu ti ne zlobi, počekaj da pronademo neko sklonište...«, dok je vojnik sve teže disao; nije bilo dovoljno vazduha za njegova prepnapeta pluća, pa je oficir upitao: »Je li u redu?«, a vojnik je opipao trbu, čas tvrd kao zemlja, čas kao razbijen u paramparčad, te je odgovorio: »U redu, da!«, mada mu je usna bila kao drvena, a onda mu je potekla zmijuljica krv iz ustiju, te je pomislio: Ranjen sam, krv prolivam...«

Oficirov glas ga je opomenuo: »Stigli smo... Tu je... sasvim blizu.« Snagom blaženih, gacajući do članaka po barama od poslednjih kiše, ugledali su crkvu uvrh brda. Bili su isceljeni njenom iznenadnom pojavom. Izgledalo je da se s neba, njisući se u vazduhu kao perero, nemerljiva i neprolazna, spustila nečujno, začinjući neku drugu tišinu, novi red što se najednom prenese po šumovitim stranama doline; i preli sjaj svog stvarnog prispeća preko zgraničnih im lica podignutih prema njoj.

»Gospod nam je poslao!«, rekao je oficir kad se najzad uverio da je stvarno vidi. Čas ranije, bolo brdo bilo je ispunjeno samo tamom kiše.

Kako im se činilo, ona postade jedino mesto na svetu gde je još gorela Zublja duha. Stupiše u nju prvo kao izgnanicu, a potom i kao vojnici. Izabraše jedan drugoga za ispođenike, kad su osetili potrebu da se ispođaju. Oficir je zagledao zgrčeno i naduveno ranjenikovo lice. Okrenuše glavu čuviši tihu šum svetaca u pokretu. I andeli su ih uhodili, pronošći crkvom poruke s nebeskih putovanja.

Oficir ga zgrabi za mišicu, a vojnik pada na kolenu uz zbrkanu bijucu reči i jecaja.

»Svevišnji je uz nas!«, ponavljao je jecajući. Bolovi mu nisu bili tako jaki da ne bi mogao da uživa u novoj udobnosti. Glupi rat mu je, bez ikakvog razloga, oduzeo skromno zadovoljstvo da još poživi. Oficir mu je samo dobro želeo, te ga obuze gorki i neizmerno sažaljenje. Svaku priliku je koristio da bi rat ismejao kao najveću glupost ovoga sveta. Vojnikov slučaj ga je uznemirio dokazujući mu da se svakodnevno izlagao istoj opasnosti na frontu. Ranjenika je prirodno, a istovremeno i besmisleno, smatralo delom sebe. Veživala ih je prisnost dobro čuvane tajne: bekstvo s fronta.

Prvi put razmišljali su o pređenom putu, trudeći se da razaberu neizbrisiv trag sudbine. Jedan drugome preporučili su okrepljujući ljubav prema Bogu, kao što se preporučuje viđu u drugim prilikama. Ali je užvišeni uspon k njemu nadiskustvo koje treba stići da bi ga se mogli potom odreći. Odricanje su nekad smatrali sujeverjem protiv koga se treba boriti, a sad im se činilo da je ono jedan od puteva spoznanja. Privučeni čitkim sjajem crkve, prepustili su se njenim tajnim dejstvima i snaga sopstvenog duha ih je iznenadila.

Oficir bi se sigurno ovde skrušio i molio. Vojnik se smesti u oltaru, podmetnu torbu pod

glavu. Odasvud tamni obrisi fresaka i ikona. Razmišljali su šta im se može dogoditi. Oficir se pitao zašto bi sa požrtvovanjem lečio vojnika kad na frontu ginu zdravi. Kad se plamičak sveća začudno zaljulja, on ustade. Mrkla noć je skrivala kretanje svetaca. Nije bilo moguće rešiti koji od njih dvojice laže, ili, možda, obojica govore istinu. Ali su stvarno uočili začudno kretanje svetaca sa bresaka. Biće vremena da provere u zoru.

Zbližile su ih iste opasnosti, iako bi u drugim uslovima bili možda neprijatelji. Na frontu su nemilosrdno ubijali ili vešali one koji bi im dopali šaka: takvi su bili potrebni. Obojicu će baciti u tamnicu, a potom pogubiti, ako ih pronađu i uhvate. Vojnik obamre ove oficirove opomene, brinući šta ih još čeka! No on ga umiri: crkva je, izgleda, sigurno mesto ukoliko plate danak dežurnim andelima; kao begunci sa fronta neće biti uhvaćeni ako ne budu izdani. Opomenuli su se da se ni po koju cenu ne razdvajaju: zajedno se ne moraju plašiti da će ih potera uhvatiti. Ipak, treba da su oprezni u crkvi kao i na frontu. Kao odbegli vojnici su svakako sumnjivi, ali će po povratku na front naći svoje čete. No i ta pomisao ih ispuni odvratnošću: tamo — nikad više!

Prkoseći rafalu topova, verovali su da je većina ljudi predodredena za pakao, te im se rat činio kao dobar primer opštig ludila. No i kadi se ne budu medusobno istrebljivali ratom, ljudi će izmisli nešto drugo, isto tako surovo i kobno.

Prigušena strava ispliva na površinu: nehotice su osluškivali tihu šum kretanja svetaca, koji su sa fresaka silazili u gustu tamu crkve. Ali ono što ih je najviše užasnulo, dok su nenašito zurili u tamne prilike u promicanju, bilo je uzimanje nafore i vina sa olтарa. Njihov greh bio je otežan tim svetogrdem.

Da bi umirio vojnika, oficir mu je prediočio pojedinosti iz života Isusa Hrista; bio je to, reče on, pre svega dobar čovek: raspoložen da pomogne, oran za požrtvovanje i široke ruke. Pomenuo je svece, čije oslikane likove su prepoznali na freskama kojima su bili okruženi. »Sve je u ovom svetu, jedinom dostupnom, čudnije no što mi možemo da zamislimos, zaključio je on, onim uzbudjenim šapatom koji ništa dobro ne najavljuje, jer je obično u pitanju nečija nešreća.

Sluteći zlokoban ishod zatočenja u crkvi, oficir se starao da što manje razmišlja, da ne zapadne u strah ili bes: sad je on sam bio bolesnik, koga je trebalo podržati i čuvati od očajanja. Vojnika je vukao kao suvišan prtljag. A ipak mu je koristio: procenjivali su preko crkvenih okana broj zvezda, brižljivo izračunavali udaljenost od položaja na frontu.

Dugo su opet misili o svojoj četi u stalnom kretanju, kamionima u plamenu, a oficir posebno u ubijenom vojniku u teretnjaku naglo nagnutom u stranu na zavijutku puta (te se zato pitao kako ga je mogao pogoditi?) Dok su uranjali u sećanje, rat je još tutnjao svetom. Prizori sa fronta, trajno utisnuti u njihovu svest, rasklopili se u zaboravu. Sluteći zašto, povezali su ih sa situacijom u crkvi.

Bezizlaz im je podrivao snagu.

Da li je na vojnika slučajno usput naišao, pitao se oficir. Sad je o tome mislio drugačije — bilo mu je sudeno da mu on pomogne i da zajedno potraže utočište u crkvi!

Od te pomisli, u njemu se pomešaše nevoljni ponos i beskrajan strah.

Sve im je jasnije da postoji Bog. Njih dvojica dadoće mu vidljiv dokaz odatnosti: spremnost na smrt!

Stiže ureknuti čas, kao potpuno odbacivanje svega.

Pod sivim nebom zore, korakom kroz tmu odaju crkve, sveci skidoše neprimetnu mrlju od voska sa oficirovog čela.

Preuzevši im likove, oni odnesuće sa sobom vesti o njihovoj smrti. A navukavši njihove uniforme, postadoše vojnici — ono što njih dvojica nisu umeli da budu.

I dok njihove duše lutaju nehom, svece sišavše sa fresaka životni put odvede na front, na njihove položaje. Gospod (ukoliko postoji) uze nazad crkvu, kao i sve, u pojedinostima, odmah po njihovoj smrti.

